

ABDULLA QAHHOR HIKOYALARIDA INSON RUHIYATINING TASVIRLANISHI

Ismoilova Dilnurabonu Jasurbekovna
Toshkent Moliya Instituti Bank ishi fakulteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Abdulla Qahhorning hikoyalarida inson ruhiyatining o'zaro tasvirlanishi, hamda hikoyalaridagi obrazlarning tasviri atroflicha yoritib berilgan. "O'g'ri" va "Dahshat" hikoyalarining o'ziga xos xususiyatlari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Abdulla Qahhor, hikoya, janr, realistik, Mastura, Turobjon, qahramonlar, inson, o'g'ri, bemor, anor, o'tmish, zamonaviy, mahorat, Dahshat, muloqat, munosabat.

Abstract. In this article, the mutual description of the human psyche in the stories of Abdulla Qahhor, as well as the description of the characters in his stories, are detailed. Unique features of Thief and Horror tricks.

Key words: Abdulla Qahhor, story, genre, realistic, Mastura, Turobjon, heroes, a person, a thief, patient, pomegranate, past, modern, skill, horror, communication, attitude.

Abdulla Qahhor o'zbek realistik hikoyachiligining asoschilaridan biri bo'lib, adabiyotimizda bu janrning shakllanishi va o'sishi uning nomi bilan chambarchas bog'liqdir. Abdulla Qahhor G'afur G'ulom, Abdulla Qodiriy, Oybek kabi yozuvchilar bilan hamkorlikda ijod etib, hikoya janrining ko'pgina namunalarini yaratdi. Uning "Bemor", "Anor", "Millatchilar", "Tomoshabog'", "O'g'ri", "Maston", "Qanotsiz chittak", "San'atkor", "Jonfig'on", "Yillar", "Adabiyot muallimi" kabi hikoyalari o'zbek adabiyotida hikoya janrining sezilarli darajada taraqqiy etishiga ta'sir ko'rsatgan asarlar sirasiga kiradi.

Abdulla Qahhor hikoyalarini mazmuni va janr xususiyatlariga ko'ra ikki guruhga ajratib tahlil etish mumkin. Bularning bir guruhini o'tmish haqidagi hikoyalar tashkil qilsa, ikkinchi guruh hikoyalarning bosh qahramonlari zamondoshlarimizdir. Yaqin o'tmishdagi o'zbek voqeligi "Anor", "O'g'ri", "Bemor", "Tomoshabog'", "Millatchilar" kabi hikoyalarda aks etgan. Keyinchalik esa, adib o'tmish mavzusida yana "Dahshat" hikoyasini yaratdi. Shuningdek,, "O'tmishdan ertakla" qissa deb atalgan bo'lsa-da, mohiyati bilan ayrim-ayrim hikoyalardan tashkil topgan. Shuning uchun ularni ham adibning o'tmish haqidagi asarlari deb bilish mumkin. Abdulla Qahhor qissa va roman janrlarini taraqqiy etishiga ham salmoqli hissa qo'shdi. U "Sarob", "Oltin yulduz", "Qo'shchinor chiroqlari", "Sinchalak", "O'tmishdan ertaklar", "Muhabbat" singari ajoyib roman

va qissalar yozib, katta janrda ham mohir san'atkor ekanini isbotladi. Yozuvchi ajoyib o'xshatishlar, go'zal sifatlashlar, original mubolag'alar va metofoalar, hikmatli so'z va iboralar yaratish orqali o'z fikrini g'oyat siqiq va obrazli qilib ifodalaydi. Zamonaviy o'zbek hikoyachiligining rivojida Abdulla Qahhorning hissasi nihoyatda katta. "Abdulla Qahhor o'zbek hikoyachiligining zamonaviy jahon hikoyachiligi darajasiga ko'tardi va o'zbek realistik hikoyachiligining asoschisi degan nom oldi. Abdulla Qahhorning shunday hikoyalari borki, ularni jahon navalistik adabiyotining eng yaxshi namunalari bilan bir qatorga qo'yish mumkin" deb yozgan edi rus tanqidchisi.

Abdulla Qahhorning izchil realistik uslubda yozilgan hikoyalarining ko'pchiligi urush yillarida va urushdan keyingi davrda yaratilgan. Bular "Ko'k convert", "Qizil convert", "Kampirlar sim qoqdi", "Xotinla", "Asror bobo", "Beshik", "Mahalla", "Nurli cho'qqilar" kabilardir. Albatta, ularning hammasi ham bir xil darajada badiiy yuksak emas. Ularning ichida mazmunan sayozroqlari ham, uncha pishiq ishlanmaganlari ham bor. Lekin shu bilan birga, hech shubhasiz, adabiyotimizning oltin fondidan o'rin oladiganlari ham bor. Bu gap, ayniqsa, "Ming bir jon" va "Asror bobo" hikoyalari taalluqlidir.

"Ming bir jon" - insonning hayotga muhabbatini, umuman, hayotning qudratini, inson irodasini ulug'laydigan hikoya. Bu hikoya noumid odamlarning ko'nglida umid chirog'ini yoqadi, ularni yashash uchun kurashga chorlaydi, umr yo'lidagi har qanday, g'ovlarni sabot va bardosh bilan yengishga o'rgatadi. Hikoyani o'qir ekanmiz, Mastura obrazi misolida chinakam o'zbek ayolining jasorati, hayotga bo'lgan shijoati, bir insonning hayotga bo'lgan muhabbati, so'nmas irodasi timsoli desak adashmagan bo'lamiz. Masturaning turmush o'rtog'ining o'z ayoliga bo'lgan vafodorligini, u bilan besh yil mobaynida bitta shifoxonada kasallar orasida sog' bo'lsada, ayoli uchun yashagan bir insonni ko'rish mumkin. U umrining oxirigacha o'z ayoliga sadoqat bila sobit turdi va albatta farovonlikka erishishdi. Masturaning ruhiyati har vaqt hayotga bo'lgan tashnalik, kamtarlik sezilib turadi.

Abdulla Qahhorning "Anor" hikoyasi epigrafdan boshlanadi: "Uylar to'la non, och-nahorim bolam, Ariqlar to'la suv, tashnai zorim bolam" ("O'tmishdan ertaklar"). Adibning barcha mashhur hikoyalari ham epigraf bilan ochilgan: "Dahshat", " Bemor", "O'g'ri", "Tomoshabog'", "To'yda aza" va boshqalar.

Hikoyadagi birinchi jumla: "Turobjon eshikdan hovliqib kirar ekan, qalami yaktagining yengi zulfinga ilinib, tirsakkacha yirtildi". Unda Abdulla Qahhorga yarashmagan ko'pso'zlilik bor, lekin fikrni bundan-da qisqa ifodalashning ham

yo‘li yo‘q. Chunki qahramonning uyga hovliqib kirishini aytish bayon, xabar, xolos.

Abdulla Qahhor yozuvchi sifatida kitobxon ishonishi uchun buni badiiy detal bilan dalillashi kerak edi. Shuning uchun ham qalami yaktagining yengi yirtiladi, jo‘nroq yozuvchi qisqa qilib, “yaktagi yirtildi” deb qo‘ya qolardi. Biroq eshikning zulfini yaktakni yirtmaydi, uning faqat bir qismini, qo‘l tegishi mumkin bo‘lgan yengini yirtishi mumkin, lekin yozuvchi uning “tirsakkacha yirtilgani”ni ko‘rsatadi. Bu bilan Abdulla Qahhor asar syujetidan kutilajak, favqulodda hodisaning olis shabadasiga ishora qiladi. Yengi ilinib, qisqagina yirtilishi ham mumkin edi, biroq Turobjonning qalami yaktagining yengi tirsakkacha yirtildi. Demak, syujet yanada keskinlashishi va kutilmagan oqibatlarga olib kelishi mumkin. Bu esa nochor davrning ilojsiz kimsalarining oddiygina tasviri. Hikoyada zamonning tashvishlari, o‘sha davrdagi insonlarning ijtimoiy hayoti, oilaviy ahvoliga bitta anor timsolida yozuvchi o‘z hikoyasida ochib bera olgan chinakam realistik hikoyanavis ekanligini dalili desak to‘g‘ri bo‘ladi. “O‘g‘ri” hikoyasini tekstual tahlil qilish ko‘proq samara beradi. Negaki, hajman mo‘jaz bu hikoyada badiiy maqsadga xizmat qilmaydigan, personajlar tabiatini ochishga qaratilmagan bironta so‘z ham uchramaydi. Binobarin, asarda nomuhim, ikkinchi darajali badiiy unurning o‘zi yo‘q. Shu bois, xuddi lirik asarlarni tahlil qilgandek, mazkur hikoyani ham tekstual usulda o‘rganish samarali bo‘ladi. “O‘g‘ri” hikoyasi matni ustida ishlashni quyidagicha tashkil qilish mumkin. Abdulla Qahhorning “O‘g‘ri” hikoyasi asosida kitobxonga o‘zgalar baxtsizligi evaziga kun ko‘ruvchi manfaatparast kimsalarga nafrat, zulmga isyon hissini shakllantirish, asardagi obrazlarni tahlil qilish, yozuvchining so‘z qo‘llash mahorati va istiqloq mohiyatini anglatishdan iborat.

Abdulla Qahhorning “O‘g‘ri” hikoyasining tahlili.

“O‘g‘ri” da ham oddiy xalq hayotidan biri Qobil bobo. U asarda jabrdiyda chol bo‘lib tasvirlanadi. “Dahshat” hikoyasidagi dodho bilan bir zamonda yashasada, biroq undan farqi katta. Dodho boy-badavlat, sakkizta xotini bo‘lishi bilan birga, aql-farosati ham joyida zulmkor shaxs bo‘lib tasvirlanadi. “O‘g‘ri” qahramoni haddan tashqari go‘l, nodon odam, uning faolligi ham aslida nodonlik, go‘llik oqibati; u o‘z raqiblariga qarshi turish, ularni dushman deb bilish o‘rniga, ularga o‘zini yaqin oladi, dushman bilan do‘st tutinadi, ulardan yaxshilik kutadi, ularning ketidan tinmay yuguradi. Qobil boboning eng qaltis, ayanchli vaziyatdagi holati ham, najot yo‘lidagi faol xattiharakatlari ham kitobxonga kulgili bo‘lib tuyulaveradi. Ammo shu o‘rinda bu kulgu fosh etuvchi tahqirlovchi kulgi emas, bu kulgi zamirida oddiy odamga nisbatan zo‘r hurmat, oddiy odamni shu kuylarga solib qo‘ygan muhitga nisbatan kuchli nafrat bor.

Qobil bobo kulgili bo‘lib ko‘ringan xatti-harakatlari bilan ham kitobxon simpatiyasini o‘z tomoniga tortadi. Kitobxon uning nodonlarcha qilgan xatti-harakatlarini ko‘rib kuladi, ayni vaqtda uning nochor ahvoliga achinadi, qayg‘uradi. Ma‘lumki, asarda Qobil bobodan tashqari yana bir necha salbiy personajlar –ellikboshi, amin, pristav obrazlari bor. Asarda bu obrazlarning yoshi ko‘rsatilmagan bo‘lsa-da, ular ham oddiy xalq hayotidan deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.M. Mirziyoyev Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – T.: O‘zbekiston, 2017.
2. Sh.M. Mirziyoyev. Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda quramiz.– T.: O‘zbekiston, 2017.
3. Sh.M.Mirziyoyev. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta`minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – T.: O‘zbekiston, 2017.
4. Sh.M.Mirziyoyev. Tanqidiy tahlil, qat`iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo`lishim kerak.– T.: O‘zbekiston, 2017.
5. Abdulla Qahhor, Tanlangan asarlar.- Toshkent G‘ofur G‘ulom 1987
6. Abdurahmonov G‘., Mamajonov S. O‘zbek tili va adabiyoti. –T.: O‘zbekiston, 2003. – 351b.
7. Aliyev A.Yu. O‘zbek adabiy tili tarixidan materiallar. –T.: O‘zbekiston, 1996. – 118 b.
8. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. –T.: O‘zbekiston, 2002. – 558 b.